

IUSTITIA

PRAWO KARNE

Rodzina zastępcza jako reprezentant małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym

Bogusław Kamczyk*

Niejednokrotnie w doktrynie omawiano już sytuację wyłączenia reprezentacji rodzica w przypadku, kiedy drugi z przedstawicieli ustawowych staje się stroną postępowania karnego, najczęściej jako podejrzany. Położenie faktyczne i prawne dziecka niezadko jest jednak bardziej zawiłe, zwłaszcza gdy zostało ono „wyrwane” ze środowiska rodzinnego. Z takim przypadkiem mamy m.in. do czynienia, gdy na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego małoletni zostaje umieszczony w rodzinnej pieczy zastępczej. Z punktu widzenia prawa karnego nie jest to sytuacja obojętna. Ustalenie osób uprawnionych do reprezentacji pokrzywdzonego dziecka może napotykać pewne trudności. W niniejszym artykule przybliżone zostaną sytuacje i przykłady, na jakie organy ścigania mogą natknąć się w przypadku dziecka pozostającego pod pieczą rodziny zastępczej, nie tylko w kontekście czynów zabronionych popełnionych przez rodziców małoletniego. Zapewnienie niepełnoletniemu pokrzywdzonemu należytej reprezentacji jest bowiem jednym z podstawowych obowiązków organów prowadzących postępowanie karne. Wszelkie proceduralne uchybienia w tym zakresie, jako mające wpływ na treść wyroku, mogą z kolei prowadzić do uchylenia orzeczeń kończących i ponownego rozpoznawania sprawy.

Małoletni pokrzywdzony

Na próżno szukać wyjaśnienia ustawowego tego dwuczłonowego określenia. Ani bowiem przepisy prawa karnego, ani

też regulacje cywilne nie definiują wprost kim jest małoletni pokrzywdzony. Dopiero korelacja kilku norm prawnych pozwala przybliżyć, co kryje się pod tym terminem.

Kodeks cywilny nie podaje wprawdzie, kto nosi miano osoby małoletniej, niemniej wskazuje, kiedy określenie to przestaje obowiązywać. Otóż wraz z osiągnięciem 18. roku życia lub w przypadku zawarcia ważnego związku małżeńskiego osoba, która nie ukończyła 18 lat staje się pełnoletnią¹. *A contrario*, każda osoba fizyczna (człowiek), przed osiągnięciem tego wieku oraz jeżeli nie wstąpiła w związek małżeński będzie traktowana jako małoletnia.

Pojęcie pokrzywdzonego zostało z kolei zdefiniowane przez ustawodawcę w art. 49 KPK. Z uwagi na zakres poruszanego problemu, wystarczające jest przywołanie pierwszej jednostki redakcyjnej tego przepisu (§ 1), zgodnie z którą: „Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo”. Dla zaistnienia bytu pokrzywdzonego muszą zostać zatem spełnione łącznie takie przesłanki jak: istnienie konkretnego podmiotu (osoby fizycznej, prawnej lub innej wymienionej w art. 49 KPK) oraz ujawnienie bezpośredniego zagrożenia lub naruszenia dobra prawnego (z wyłączeniem zakładu ubezpieczeń i Państwowej Inspekcji Pracy)².

Reprezentacja jako element władzy rodzicielskiej

Znając już składowe pojęcia „małoletni pokrzywdzony”, konieczne jest przybliżenie podręcznikowego schematu reprezentacji dziecka, aby następnie móc zobrazować ten problem w oparciu o instytucję pieczy zastępczej.

W tej płaszczyźnie nieodzowne są regulacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: „Władza rodzicielska, jak to wynika z całokształtu przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a zwłaszcza art. 95 § 1, art. 96 i art. 98 § 1, stanowi ogół obowiązków i praw względem dziecka mających na celu zapewnienie mu należytej pieczy i strzeżenie jego interesów”³. Dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską swych rodziców, aż do czasu osiągnięcia wspomnianej wcześniej pełnoletności (art. 92 KRO). Atrybutami tej władzy są m.in.: **piecza nad dzieckiem** – jako najobszerniejszy element, piecza nad jego majątkiem oraz reprezentacja.

„Treść władzy rodzicielskiej jest różna od jej wykonywania, a samo posiadanie władzy rodzicielskiej nie oznacza jej wykonywania. Wykonywanie władzy rodzicielskiej oznacza, że rodzic osobiście zajmuje się sprawami dziecka. Chodzi

* Autor jest referendarzem sądowym w Sądzie Rejonowym w Rybniku.

¹ S. Dmowski, R. Trzaskowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część ogólna, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2014, s. 87–93.

² K. Eichstaedt [w:] Kodeks postępowania karnego Komentarz. Tom I, Art. 1–424, pod red. D. Świeckiego, Warszawa 2020, s. 333–335.

³ Postanowienie SN z 5.5.2000 r., II KKN 61/00, Legalis.

tu o wykonywanie wszystkich obowiązków, dzięki którym dziecko będzie wychowane w sposób zapewniający jego prawidłowy rozwój⁴.

Kodeksowe założenia wskazują, że to rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka i każde z nich może działać samodzielnie (art. 98 § 1 KRO). Zasadniczo zatem w większości sytuacji rodzice będą władni prowadzić sprawę małoletniego, w tym reprezentować go w postępowaniach sądowych, z procesem karnym łącznie.

Ustawodawca przewidział także wyłączenia reprezentacji ustawowej rodziców, w przypadkach opisanych w art. 98 § 2 i 3 KRO. Jedno z tych ograniczeń dotyczy m.in. spraw karnych, w których matka lub ojciec małoletniego przyjmuje charakter strony. W piśmiennictwie poświęcono już wiele uwagi wyłączeniom reprezentacji rodzica w postępowaniu karnym, bazując przy tym na obszernym orzecznictwie⁵. Nie ma zatem konieczności, aby w niniejszym opracowaniu ponownie sięgać po to zagadnienie.

Z punktu widzenia omawianego tematu najistotniejsze jest zrozumienie, iż ustawowy sposób reprezentacji dziecka może podlegać ograniczeniom nie tylko w sytuacjach wymienionych w art. 98 § 2 i 3 KRO, lecz również w oparciu o orzeczenie sądu rodzinnego, statuujące rodzinę zastępczą. Mowa o rozstrzygnięciach, które wyłącznie ograniczają władzę rodzicielską. Czym innym jest bowiem jej pozbawienie, ustanowienie rodziny zastępczej, a następnie powierzenie funkcji opiekuna prawnego jednemu z rodziców zastępczych lub obojgu. Ten schemat nie wymaga szerszych wyjaśnień, gdyż reprezentacja dziecka zostaje skupiona w rękach opiekuna (opiekunów) prawnego, który jest przedstawicielem ustawowym w rozumieniu art. 51 § 2 KPK.

Ustanowienie rodziny zastępczej

Władza rodzicielska to nie tylko relacja między rodzicami a dziećmi. W ściśle określonych przypadkach państwo, reprezentowane przez władzę sądowniczą, może ingerować w sferę tej władzy. Może poddawać ją ograniczeniom, a nawet w ostateczności pozbawić jej rodziców. Jednym z takich ograniczeń jest umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej. Same przesłanki umieszczenia dziecka poza środowiskiem rodzinnym nie będą pozostawać w centrum zainteresowań, albowiem nie są ściśle związane z samą reprezentacją dziecka.

Sprawy w zakresie władzy rodzicielskiej toczą się w tzw. nieprocesie, niegdyś nazywanym postępowaniem niespornym. W toku tego postępowania, zresztą podobnie jak w procesie, mamy do czynienia z rozstrzygnięciami wpadkowymi i kończącymi. Oba rodzaje orzeczeń, zasadniczo (z wyłączeniem zarządzeń przewodniczącego), noszą miano postanowień, z tym że od tych drugich służy apelacja (art. 518 KPC).

Wspominając o postanowieniach niekończących sprawę, kluczowe jest, aby wyodrębnić te, które mogą tymczasowo ustanawiać rodzinę zastępczą. Mowa o tzw. orzeczeniach zabezpieczających, często też nazywanych przez przedstawicieli judykatury postanowieniami wydanymi w trybie nagłym. Podstawą takich rozstrzygnięć są najczęściej przepisy art. 569 § 2 KPC w korelacji z art. 730, 732 i 755 § 1 pkt 4 KPC. W płaszczyźnie poruszanego problemu orzeczenia te, mimo iż ustanowiono w ten sposób tymczasowo rodzinę zastępczą nadadzą jej także kompetencje reprezentacyjne dziecka w postępowaniu karnym⁶. Szerzej ten problem zostanie przedstawiony w dalszej części publikacji.

Z oczywistych przyczyn orzeczenia kończące (prawomocne), niezależnie czy na etapie postępowania pierwszoinstancyjnego, czy w wyniku apelacji, jako wyższe rangą od postanowień wpadkowych, przesądzają kwestię uprawnień rodziny zastępczej. Podstawą materialnoprawną umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej jest niewątpliwie przede wszystkim art. 109 § 1 i 2 pkt 5 KRO, zgodnie z którymi – „Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia. Sąd opiekuńczy może w szczególności zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej (...)”. Oczywiście nie sposób zapomnieć o regulacjach związanych z samymi kwestiami odnoszącymi się do pieczy zastępczej, tj. art. 112¹ i n. KRO oraz o ustawie z 9.6.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁷. Są to jednak przepisy, które już uszczegóławiają tę instytucję lub określają: koordynatora pieczy zastępczej, jego kompetencje, uprawnienia takich rodzin, tudzież warunki jakie należy spełnić, aby taką rodziną zostać, co nie wymaga obecnie tak szczegółowego omówienia.

Zatem niezależnie, czy będziemy mieli do czynienia z orzeczeniem zabezpieczającym, czy też kończącym ustanawiającym rodzinę zastępczą, dadzą one uprawnienia przedstawicielom tej pieczy do reprezentowania małoletniego w postępowaniu karnym.

Podstawowe kompetencje rodziny zastępczej przyznane przez KRO

Jak podkreśla się w piśmiennictwie KRO nadaje rodzinom zastępczym niewiele kompetencji, pozostawiając resztę

⁴ Wyrok WSA w Warszawie z 10.11.2005 r., II SA/Wa 1475/05, Legalis.

⁵ M.in.: Reprezentacja w postępowaniu karnym pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego, *J. Misztal-Konecka*, MoP Nr 16/2009, s. 863; Kurator jako podmiot reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, *A.Z. Krawiec*, Prok. i Pr. Nr 11/2013, s. 7; *J. Misztal-Konecka*, Wyłączenie reprezentacji rodziców wobec dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską, PS Nr 6/2010, s. 69–77 oraz inne.

⁶ *L. Malinowski*, Prawa dziecka w postępowaniu karnym, *Klinika – czasopismo fundacji uniwersyteckich poradni prawnych* Nr 14 (18)/2013, s. 17–19.

⁷ T. jedn.: Dz.U. z 2019 r. poz. 1111 ze zm.

uprawnień w rękach rodziców dziecka. Ściślej ograniczają się one do bieżącej pieczy, wychowania i reprezentacji w tym zakresie, z wyraźnym rozszerzeniem na przedstawicielstwo w postępowaniu alimentacyjnym⁸. Dla wielu osób trudne jest zrozumienie, co kryje się pod pojęciem bieżącej pieczy. Z pomocą przychodzą przedstawiciele doktryny. Zdaniem wielu, w tym wyrażeniu mieści się codzienna troska o dobro dziecka, w takich sprawach jak jego ubranie, wyżywienie, nauka, zdrowie⁹. W ocenie niektórych autorów, w pojęciu bieżącej pieczy można zawrzeć obowiązek i uprawnienie do pozostawania z małoletnim we wspólnocie mieszkaniowej, obowiązek i uprawnienie żądania wydania dziecka od osób nieuprawnionych oraz obowiązek zapewnienia dziecku środków związanych z jego wychowaniem i utrzymaniem¹⁰.

Podaje się, że podział kompetencji pomiędzy rodzicami dziecka a rodziną zastępczą ma względny charakter. Z oczywistych przyczyn kierując się dyspozycją art. 109 § 1 KRO, sąd może już na etapie ustanowienia rodziny zastępczej przyznać jej szersze kompetencje¹¹. Przykładowo może rozszerzyć uprawnienia rodziny zastępczej o reprezentację dziecka w konkretnym postępowaniu (np. karnym), dowiedziawszy się o nim w toku postępowania opiekuńczego. Najczęściej jednak sądy sięgają po dodatkowe umocowanie rodziny zastępczej do podejmowania decyzji w zakresie leczenia dzieci. Ten stan rzeczy jest podyktowany nierozróżnieniem do końca sytuacją zdrowotną małoletnich i ryzykiem odmowy udzielenia świadczeń medycznych, w przypadku braku wyraźnego przyznania dodatkowych kompetencji przedstawicielom pieczy zastępczej.

Z oczywistych przyczyn poszerzenie uprawnień rodziców zastępczych o dodatkową reprezentację dziecka w postępowaniu karnym zniweczyłoby istotę poruszanego tematu, czyniąc niniejszy artykuł bezprzedmiotowym. W omawianym zakresie należy zatem wyłączyć taką możliwość, z gruntu rzeczy rzadko spotykaną i skupić się na sytuacji, kiedy rodzicom ogranicza się władzę rodzicielską wyłącznie poprzez umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej (bez wspomnianej wcześniej opieki prawnej i jakiegokolwiek rozszerzenia reprezentacji o toczące się postępowania). Jest to najczęstszy schemat działania sądu opiekuńczego, w przypadku powzięcia informacji o konieczności umieszczenia dziecka poza środowiskiem rodzinnym.

Kluczowe jest przy tym to, że art. 112¹ § 1 pkt 1 KRO wyraźnie określa: „Obowiązek i prawo wykonywania **bieżącej pieczy** nad dzieckiem: umieszczonym w pieczy zastępczej, jego wychowania i reprezentowania w tych sprawach, a w szczególności w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie jego potrzeb, należą do **rodziny zastępczej** (...)”. Analiza powyższego przepisu nie budzi wątpliwości, że rodzina zastępcza otrzymuje od ustawodawcy jednoznaczne kompetencje do sprawowania bieżącej pieczy.

Reprezentacja małoletniej osoby fizycznej w postępowaniu karnym

Przepisy KPK jasno precyzują, kto może reprezentować uprawnienia małoletniego w postępowaniu karnym. Są to dwa podmioty określane mianem przedstawiciela ustawowego lub osoby, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje. Za przedstawiciele ustawowych małoletniego pokrzywdzonego, co już wcześniej wskazywano, uznaje się rodziców dziecka, opiekunów prawnych¹² i kuratora ustanowionego w trybie art. 99 KRO¹³. Problematyczne stało się to, kogo tak naprawdę wliczyć w poczet osób sprawujących stałą pieczę nad małoletnim pokrzywdzonym. Wykładnia językowa sformułowania „stała pieczę” może być myląca. Jak czytamy w Słowniku języka polskiego słowo stała oznacza „element stały, trwały, zachowujący zawsze swoją niezmiennność wśród elementów zmiennych w danej dziedzinie, w danym zjawisku”¹⁴. Choć wykładnia literalna zasadniczo wiedzie prym nad innymi, to w tym konkretnym przypadku musi być nieco inaczej.

Z pomocą przychodzi orzecznictwo i poglądy przedstawicieli naukowych. Określenie „stała pieczę”, zdaniem niektórych, nie oznacza, że wyłączona jest możliwość jej modyfikacji w przyszłości¹⁵. Z taką zmianą możemy mieć do czynienia, czy to w wyniku korekty orzeczenia zabezpieczającego dziecko¹⁶, czy też na skutek zmiany okoliczności faktycznych.

Podaje się przy tym, że do uznania, iż dana osoba jest uprawniona reprezentować małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym niepotrzebne jest nawet orzeczenie sądu rodzinnego. Za przykład takich osób wskazuje się krewnych dziecka, którzy przez dłuższy czas sprawują pieczę nad nim, z uwagi na hospitalizację lub wyjazd zagraniczny rodziców¹⁷.

W płaszczyźnie interpretacji samych przepisów rodzinnych trudne jest to do zaakceptowania, zwłaszcza, że dochodzi do sytuacji, w której osoba nieuprawniona w myśl KRO podejmuje decyzje (w tym procesowe) zastępując dziecko.

⁸ J. Gajda [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, wyd. 6, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2020, s. 868–871.

⁹ J. Słyk [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, pod red. K. Osajdy, Legalis.

¹⁰ M. Saffjan, Instytucja rodzin zastępczych, Warszawa 1982, s. 157–165.

¹¹ J. Ignaczewski, K. Pudłowska, R. Zegadło [w:] Sądowe komentarze tematyczne, Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem. Komentarz, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2019, s. 198–199.

¹² S. Szolucha [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2019, s. 195–196.

¹³ Uchwała SN z 30.9.2010 r., I KZP 10/10, OSNKW Nr 10/2010, poz. 84.

¹⁴ Zob. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/stala.html>

¹⁵ J. Misztal-Konecka, Reprezentacja w postępowaniu karnym pokrzywdzonego małoletniego lub ubezwłasnowolnionego, MoP Nr 16/2009, s. 863.

¹⁶ Wyrok SN z 3.7.1997 r., IV KKN 430/96, Prok. i Pr. – wkł. Nr 12/1997, poz. 6.

¹⁷ G. Krysztofuk [w:] Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–424, pod red. D. Drązewicza, Warszawa 2020, s. 233–234.

Niemniej głębsza analiza tego problemu, a zwłaszcza odniesienie się do treści art. 51 § 2 KPK już taką możliwość dopuszcza i uzasadnia. Ustawodawca w tym przepisie nie wskazuje bowiem na obowiązek posiadania jakiegokolwiek orzeczenia lub innego dokumentu świadczącego o sprawowaniu stałej bieżącej pieczy nad dzieckiem.

W ujęciu osoby sprawującej stałą pieczę nad dzieckiem ujawnia się w piśmiennictwie sformułowanie opiekuna faktycznego, co świadczy bardziej o konieczności ustalenia konkretnego stanu rzeczy, aniżeli stanu prawnego¹⁸.

Stąd należy przychylić się do poglądów wskazujących na to, że jakkolwiek ingerencja sądu opiekuńczego nie jest konieczna, aby doszło do nabycia kompetencji reprezentacyjnych przez opiekuna faktycznego. Samo sprawowanie rzeczywistej pieczy jest bowiem wystarczające do ustalenia uprawnień takiego opiekuna¹⁹. Rozstrzygnięcie, chociażby powierzające pieczę nad dzieckiem innym krewnym lub osobie obcej na zasadach rodziny zastępczej, z pewnością ułatwiłoby organom prowadzącym postępowanie identyfikację reprezentantów małoletniego, zwalniając tym samym z obowiązku badania, czy okoliczności świadczące o opiece faktycznej nie uległy zmianie.

Rodzina zastępcza jako reprezentant małoletniego pokrzywdzonego

Powyższe wprowadzenia i analizy pozwalają obecnie przejść do *meritum* poruszanego problemu. Wiadomym jest już, że rodzina zastępcza, co do zasady, nie jest przedstawicielem ustawowym dziecka, w rozumieniu art. 51 § 2 KPK, z wyłączeniem sytuacji, w których jeden z rodziców zastępczych (lub oboje) zostaje ustanowiony jednocześnie opiekunem prawnym. Umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej może nastąpić na podstawie rozstrzygnięć tymczasowych (zabezpieczających) lub w orzeczeniu kończącym. Niezależnie od formy wydanego postanowienia rodzina zastępcza nabywa w ten sposób uprawnienia do reprezentowania małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, albowiem staje się podmiotem sprawującym stałą pieczę nad dzieckiem. Podstawa uprawnień rodziny zastępczej w tym zakresie ma podwójny charakter, który można by nazwać ustawowo-faktycznym. Z jednej strony, przedstawiciele pieczy zastępczej sprawują bowiem faktyczną opiekę nad dzieckiem, z drugiej zaś strony, ich legitymacja do jej sprawowania ma swoje podłoże w przepisach KRO oraz orzeczeniu sądowym.

Koncepcja świadcząca o tym, że rodzina zastępcza, poprzez sprawowanie bieżącej stałej pieczy, nabywa możliwość realizowania uprawnień małoletniego pokrzywdzonego może rozwiązywać także wiele problemów jakie rodziły wyłączenia z art. 98 § 2 i 3 KRO. Przyjmując ciąg zdarzeń, w których dziecko, w ramach ograniczenia władzy rodzicielskiej, zo-

staje umieszczone w pieczy zastępczej, a następnie ujawniają się czyny zabronione z podejrzeniem ich popełnienia przez któregoś z rodziców, nie będzie już zachodzić potrzeba ustanowienia kuratora. Wszakże rodzice pozostają wyłączni z reprezentacji, jednak uprawnienia dziecka mogą być w takiej sytuacji realizowane przez rodzinę zastępczą. Kwestią sporną może okazać się to, czy art. 99 KRO stanowi obligatoryjną podstawę ustanowienia kuratora, czy jednak w opisanym powyżej stanie rzeczy taka potrzeba nie zachodzi. Szersza analiza tego problemu to zasadniczo temat na odrębną publikację. Przyjmując jednak dotychczasową argumentację, dotyczącą kompetencji rodziny zastępczej, można należycie uzasadnić brak konieczności ustanawiania kuratora, którego jedynym celem jest reprezentacja dziecka w konkretnym postępowaniu.

Z oczywistych przyczyn zwolennicy zmian wprowadzonych ustawą z 16.5.2019 r. o zmianie ustawy – KRO oraz ustawy – KPC²⁰, która dodała do KRO m.in. nowe jednostki redakcyjne tj. art. 99¹–99³, określające np. kto może pełnić funkcję kuratora w postępowaniu karnym, z pewnością będą przeciwni koncepcji nieustanawiania kuratora, mimo ujawnionych uprawnień rodziny zastępczej. Sprawy karne w myśl znowelizowanego KRO zostały bowiem zarezerwowane dla kuratora będącego adwokatem lub radcą prawnym. Wydaje się to być jednak niewystarczającym uzasadnieniem konieczności ustanowienia kuratora, zwłaszcza dlatego, że w normalnej sytuacji uprawnienia te przysługiwałyby rodzicom dziecka. Z tych też przyczyn przepisy art. 98–99 KRO należałoby wyodrębnić wyłącznie do stosowania w sytuacji, gdy faktycznie brak jest innych osób wymienionych w art. 51 § 2 KPK.

Po ustanowieniu rodziny zastępczej, z punktu widzenia organów prowadzących postępowanie karne, sytuacja związana z ustaleniem, kto może reprezentować małoletniego pokrzywdzonego w toku sprawy karnej, staje się dość przejrzysta. Na potwierdzenie tych okoliczności wystarczające jest dołączenie do akt sprawy stosownego postanowienia sądu opiekuńczego i ewentualne monitorowanie zmian w tym zakresie. Oczywiście żaden przepis takiego obowiązku na prokuratora (Policję) czy też sąd nie nakłada. Niemniej taki dokument bezsprzecznie oddaje to, kto jest reprezentantem dziecka w danym momencie.

Wszystko *prima facie* wydaje się być już schematycznie poukładane. Zawiłości prawne nie pozwalają nie dostrzec jednak pewnego rodzaju mankamentu. Jak wspomniano wcześniej, samo umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej nie pozbawia rodziców małoletniego (z wyłączeniem

¹⁸ R.A. Stefański, Przegląd uchwał Izby Karnej Wojskowej oraz Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2010 r., WPP Nr 2/2011, poz. 59–116.

¹⁹ Postanowienie SN z 25.9.2003 r., III KZ 36/03, OSNwSK Nr 1/2003, poz. 2046.

²⁰ Dz.U. z 2019 r. poz. 1146.

odebrania im pełni władzy rodzicielskiej lub rozszerzenia uprawnień pieczy zastępczej) kompetencji reprezentacyjnych. Mamy zatem do czynienia ze swoistym zdublowaniem uprawnień w tym zakresie. Rodzice dziecka co prawda nie sprawują już bieżącej pieczy nad nim, niezmiennie pozostając jednak jego przedstawicielami ustawowymi. Z kolei rodzina zastępcza posiada uprawnienia do zastępowania małoletniego pokrzywdzonego na podstawie art. 51 § 2 KPK, z uwagi na sprawowanie stałej pieczy. Rodzi się zatem pytanie, co w sytuacji kiedy zarówno przedstawiciele władzy rodzicielskiej jak i opiekunowie faktyczni dziecka zechcieliby wykonywać prawa przysługujące małoletniemu pokrzywdzonemu oraz co w przypadku gdy ich oświadczenia procesowe byłyby sprzeczne. Akceptowalny wydaje się być model dopuszczenia obu podmiotów do realizacji uprawnień związanych z pokrzywdzeniem dziecka (np. wzięcia udziału w jego przesłuchaniu – art. 185a § 2 KPK).

Problem pogłębia się jednak w przypadku, gdy zachodzi konieczność wyrażenia oświadczeń proceduralnych np. wniosku o ściganie. Nie można bowiem wykluczyć takiego stanu rzeczy, w którym rodzice biologiczni sprzeciwiają się i nie wyrażają takiego żądania, z kolei rodzice zastępczy będą przejawiać inne zapatrywania na tę kwestię. Zdaniem niektórych pierwszeństwo, w sytuacji zaistnienia konfliktu co do realizacji praw pokrzywdzonego pomiędzy jego przedstawicielem ustawowym a faktycznym opiekunem, należy się rodzicom²¹. Pogląd choć dosyć odważny posiada pewnego rodzaju aksjologiczne uzasadnienie. Skoro bowiem przepisy KRO mimo umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, jako formy ograniczenia władzy rodzicielskiej, nie pozbawiają rodziców atrybutów reprezentacji, to sam art. 51 § 2 KPK, określający dodatkowe podmioty uprawnione do wykonywania praw dziecka, takiego ograniczenia nie mogą wprowadzać.

Innymi słowy, dodatkowe kompetencje rodziny zastępczej nie mogą skutkować szerszymi wyłączeniami w sferze władzy rodzicielskiej. Powyższa argumentacja może okazać się przydatna w sytuacji, gdyby organy postępowania karnego chciały odmówić dopuszczenia do udziału w czynnościach procesowych rodzinie zastępczej.

Nie da się wyeliminować z rzeczywistości takich sytuacji, gdy zaangażowanie obu podmiotów, prezentujących sprzeczne w imieniu dziecka stanowiska, będzie na tak wysokim poziomie, iż utrudni prowadzenie sprawy. Wówczas wydaje się być zasadne wystąpienie do sądu rodzinnego z wnioskiem o zainicjowanie postępowania z urzędu w przedmiocie wydania zarządzeń opiekuńczych, które powinno wyłonić ostatecznie reprezentanta dziecka w postępowaniu karnym.

Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania należy wskazać, iż bezsprzecznie ujawniono wystarczające podstawy faktyczne i prawne do tego, aby przypisać rodzicom zastępczym prawo realizowania uprawnień małoletniego pokrzywdzonego. Wiele publikacji jak dotąd całkowicie pomijało ten aspekt lub nie dość precyzyjnie wyrażało się w płaszczyźnie samej pieczy zastępczej. Stąd też mogły do tej pory rodzić się wątpliwości interpretacyjne związane z tym, czy rodzice zastępczy mogą brać czynny udział w procesie karnym. Wyrażona w niniejszej publikacji argumentacja powinna rozwiać wszelkie tego typu wątpliwości, nie pozostawiając złudzeń, że rodzina zastępcza jest podmiotem wymienionym w art. 51 § 2 KPK i stąd też czerpie legitymację do działania w imieniu małoletniego pokrzywdzonego, nad którym sprawuje stałą pieczę.

²¹ G. Krysztofiuk, *op. cit.*, s. 234–235.

SUMMARY

Foster family as a representative of a minor victim in criminal proceedings

The situation whereby a parent's representation is excluded when the other of legal representatives becomes a party to criminal proceedings, usually as a suspect, has been already frequently discussed in the doctrine. However, the factual and legal situation of a child is frequently more complex, especially when it has been "torn out" from the family environment. It happens, for instance, when family court orders the minor to be placed under alternative care. From the point of view of criminal law this situation is not neutral. It may be difficult to determine who is entitled to represent the child victim. The article presents the situations and examples that law enforcement authorities may encounter in the case of a child in foster care, not only in the context of criminal offences committed by the minor's parents. To ensure adequate representation for the minor victim is one of the fundamental duties of the authorities conducting criminal proceedings. As they may affect the verdict, any procedural shortcomings in this respect may in turn lead to overturning the end decisions and resumption of the case.

Key words: minor, criminal proceedings, family, foster care, representation